

Велешка куќа

Veles House

Петар Намичев
Petar Namichev

Издавач
МУЗЕЈ НА МАКЕДОНИЈА
Етнолошки музеј

Editor
MUSEUM OF MACEDONIA
Ethnological Museum

За издавачот
Мери Аницин Пејоска

For Release
Mary Anicin Pejосki

Координатор
Дарко Кржовски

Coordinator
Darko Krdzovski

Автор на изложбата, текстот и цртежите
д-р Петар Намичев

Author of the exhibition, the text and drawings
Dr. Petar Namichev

Дизајн и подготовка
Гордана Георгиевска

Design and lay-out
Gordana Georgievska

Печати
Пропоинт

Print by
Propoint

Тираж 300

Copies 300

Скопје 2010

Skopje 2010

Изложбата е реализирана со помош на
Министерството за култура на Република Македонија

The exhibition is realized with the help of
Ministry of Culture of Republic of Macedonia

*Изложбата е посветена на моите родители, и на нивните родители, и
на нивните родители.....на сите велешани*

*The exhibition is dedicated to my parents, and their parents, and their parents
at all ..... to Veles sitizens*

1. Општествено историски услови

Населбата Велес за прв пат се споменува како град кој потпаѓа под Битолската епархија во почетокот на 11-от век, а во 1330 –та година градот се присоединил кон Српската феудална држава. Во 1386-та година го освојуваат османлиите, кога градот камен мост на реката Вардар. Според патеписите градот се споменува како населба на два риди со куќи изградени на карпест терен, ориентирани кон реката, градени од тврда градба, покриени со камени плочи и керамида. Градот имал четири маала, џамии, амам, медреса и училиште. Се споменува градење на дрвен мост, ан и педесетина дуќани.¹

При крајот на 18-от век градот броел три до четири илјади жители.

Профаната традиционална градска куќа во Велес која е создадена во периодот од 18-от до средината на 20-от век, претставува значаен дел од градителското наследство на територијата на Македонија.

Во 19-от век се зголемува бројот на христијанското население, односно во 60-тите години на 19-от век броело 10000 жители и околу 3000 куќи, распределени во 31 маала. Од вкупното население две третини биле христијани и една третина муслимани, со кафеани, анови, џамии, две цркви и др. Во овој период градот Велес опстојува со 20 000 жители во периодот на неговиот најзначаен економски и општествен развој.² Градот прераснува во значаен трговски центар, каде се тргувало со Австрија (савтијан од козји кожи), Србија, Солун (жито, алкохол), Цариград, Италија и др. Покрај економски градот доживува духовен подем, кој се рефлектира и врз интезитетот на градителските активности, притоа се градат цркви, училишта, чаршија и куќи. Во 19-от век градот почнал поорганизирано да се развива, додека градбите архитектонски се профилираат во се поголем интензитет. Во овој период се чувствува поврзаноста, односно влијанијата од отоманската градителска традиција, но постепено пробива и на европските движења, изразена преку примената на декоративни и конструктивни архитектонски елементи применети на градбите. Ова придонело во градот да се развие фонд на изградени станбени градби со оригинална локална македонска градска матрица. Покрај економскиот развој на христијанското население, македонскиот национален препород, културното творештво, надградувањето на интелигенцијата која се школувала во западните земји и создавањето на граѓанската класа (дуќанџии, занаетџии, трговци и др.), допри-

1. Social and historical conditions

Veles settlement was first mentioned as a city that falls under the Diocese of Bitola in the early 11th century, in 1330, the same year the town is attached to the Serbian feudal state.

In 1386, the same year he won the Ottomans, when building a stone bridge over the river. Vardar. According to traveltellers, city is mentioned as a settlement of two hills with houses built on rocky ground, oriented to the river, built of solid construction, covered with stone slabs and tiles. The city has four neighborhoods, mosques, bath, and *medresa* school.

They mentioned building a wooden bridge, An and fifty stores.

In the late 18th century the city counted 3000 to 4000 residents. Profane traditional town house in Veles which was created in the period from 18th to mid-20th century, is an important part of the building heritage of the territory of Macedonia. In the 19th century the number of Christian population raised, in the 60s of the 19th century counted 10,000 residents and about 3,000 houses in 31 neighborhoods. Of the total population were Christians were two thirds and one third Muslim, with restaurants, inns, mosques, two churches and others.

During this period the town of Veles persisted with 20,000 inhabitants at the time of his most economic and social development. The city has developed into an important trade center where trafficked Austria (*savtijan* from goat skins), Serbia, Salonika (grain alcohol), Constantinople, Italy and others.

Besides the economic cities experiencing spiritual growth, which reflects the intensity of builder activities, while being built churches, schools, houses and bazaar. In the 19th century the town began to grow more organized, and architectural structures are profiled in increasing intensity. During this period, felt the connection, that the impact of Ottoman building tradition, but a gradual breakthrough and European movements, expressed through the application of decorative and structural architectural elements applied to buildings This contributed to the city to develop a stock of residential buildings built with original local Macedonian urban matrix. Besides the economic development of the Christian population, the Macedonian national revival, cultural heritage, upgrading of intelligence that is

неле за формирање на карактеристичната форма на куќата во градското јадро. Притоа се почитувала традицијата, иако промените во начинот на живеење, внесувале креативност во организацијата и просторното уредување на куќите за живеење, прилагодени на потребите на населението.

Општествениот статус на велешката граѓанска класа се отсликувала и препознавала преку репрезентативните градби, со богат ентериер и изглед. Се споменуваат велешки богаташи кои го подигнале нивото за стандардот и раскошот, што влијаело на поскап живот во градот. Тоа се изразуvalo преку опремувањето на куќите во одреден стил со влијание од Европа, преку стилот ала-франка, се изучувале одредени странски јазици, едукацијата се насочувала кон странство и сл. Сопствениците на куќите со различна професија вметнувале одредени специјализирани простори во просторната организација на куќата (пекари, кожари, винари, грнчари, лозари, дуќанџии и сл.). На тој начин се формирал слој на богати граѓани во централното градско јадро и сиромашна периферија на граѓани. Првата библиотека била отворена во 1832 година, додека во 1857 година во градот се отворило првото средно училиште, како прво во регионот во периодот на турско владеење.

Сликата за градот ја сочинуваат тесните калдрмисани улички и сокаци со мали приземни дуќани, со просторна градска слика на динамична волуменска структура, прилагодена на мерилото на човековите потреби.

Чаршијата како работна, витална зона на градот се појавува во својство на двигател на економскиот, социјалниот и културниот развој. Периодот на економската моќ на чаршијата и архитектонско урбанистичката концепција на дуќаните се рефлектира врз формата на станбениот дел од градот. Во овој период се формира оригинален градителски пристап како стилски белег на формата на градската куќа, кој подоцна ќе се идентификува како значаен дел од обемот на профана градба на територијата на Македонија. Од архитектонски аспект, квалитетот на изразување на традиционалните вредности, изразени се преку принципите и закономерностите, како примената на симетријата, пропорционалниот систем, создавање на хармонија при изразувањето, естетска форма со високи вредности, функционални карактеристики, максимална просторна искористеност, надворешни композиции, создадени врз основа на контрастни композиции на одредени површини и волумени и сл.

Споменатите квалитети на архитектонското изразување се постигнати врз база на повеќевековното градителско искуство, имплементираната усовершена архитектонска форма, прилагодена на постоечките услови и потребите на корисникот. Создадена е успешна синтеза на новоформираните градителски

educated in western countries and the creation of the bourgeoisie (*dukjandzhii*, craftsmen, traders and others.) contributed to the formation of the characteristic shape of the house in the metropolitan core.

The tradition is respected, although changes in lifestyle, bringing creativity to the organization and spatial arrangement of houses for living, adjusted to the needs of the population. Social status also hold a civil class reflected and through representative structures, and rich interior appearance. Veles mention wealthy who raised the level of standard and luxury, which affect the more expensive life in the city. These are expressed through the equipping of the houses in a style influenced by Europe, through style *ala-franc* are studied some foreign language education are guided abroad and so on. The owners of houses with different profession incorporated certain specialized areas in spatial organization of the house (bakeries, leather artisans, winemakers, potters, growers, *dukjandzhii* et). Thus forming a layer of rich citizens in the downtown core and the periphery of poor citizens.

The first library was opened in 1832, while in 1857 the city opened the first school, first in the region during the period of Turkish rule. The image of the city consists of narrow streets and traditional alleys with small ground-floor shops, with a spatial picture of urban dynamic bulk structure, adapted to the measuring instrument of human needs. Bazaar as work, vital area of the town appears in an engine of economic, social and cultural development. The period of the economic power of the bazaar and the architectural concept of the urban stores reflect the shape of the housing part of the city. In this period original form builders access stylistic hallmark of the town house form, which will later be identified as a significant fraction of the size of the secular structure of the territory of Macedonia. From an architectural point of view, the quality of expression of traditional values, expressed through the principles and regularities, such as the use of symmetry, the proportional system, creating harmony in expression, aesthetic form with high values, functional characteristics, maximum space utilization, foreign songs created on the basis of contrasting compositions of certain areas and volumes and so on. The aforementioned qualities of architectural expression have been achieved on the basis of builders experience, implemented advanced architectural form, adapted to existing conditions and needs of the user.

Created a successful synthesis of newly builders models, based on the values of the local building tradition, which recognizes a certain individuality and originality in architectural expression. The character of the city was established on the basis of the generated organic scale irregular alleys and lanes, customized configuration of the steep hills on both sides of the river Vardar.

модел, базирана на вредностите на локалната градителска традиција, која се препознава со одредена индивидуалност и оригиналност во архитектонското изразување.

Ликот на градот се формира врз основа на создадениот неправилен органски размер на улиците и сокаците, прилагодени на стрмната конфигурација на ридовите од двете страни на течението на реката Вардар. Велес како и другите градови кои се формирале во овој историски период создале градско јадро со видливи регионални просторни и архитектонски модификации во духот на народното живеење.³

Врз развојот на архитектонската концепција на велешката кука покрај природните, климатските, локалните (обичаите, градежните материјали и сл.) значајно влијание имале и општествено-економските фактори, миграциите на населението и сл.

Притоа велешката кука со доминантните просторни содржини (чардакот, одајата...) е ориентирана кон надворешниот простор, кон динамиката на движење на сокакот и малите тесни улици кои ја следат конфигурацијата на теренот на стрмниот рид. Создадената концепција на сите просторно-функционални елементи на кука, се вклопени во хармоничен сооднос, кој делува средено и се вклопува во вообичаената архитектонска концепција на еден карактеристичен Балкански град.⁴ Неправилната форма на површините на дворните места во услови на прилагодена урбанизација на градското јадро на Велес отсликува осмислена градителска концепција во прилог на потребите и сваќањата на корисникот. Урбанистичката концепција при формирањето на структурата на градското јадро на Велес, формирано во периодот од крајот на 18-от век до првата половина на 20-от век, се одликува со формирање на мрежа од сокаци, кои поврзуваат голем број на објекти во една функционална целина. Притоа била создадена оригинална и единствена амбиентална форма на сликата на градот, во која се вклучени сите основни компоненти на правилно функционирање на една градска целина, со успешно вклопени приватни и јавни просторни содржини.

Разновидноста на градското јадро ја сочинуваат мостовите на Вардар, групациите на маала кои имаат свој специфичен лик, сокаците кои ги поврзуваат просторите во една хармонична, функционална и просторна целина.

Потеклото и формата на велешката кука (или воопшто балканската градска кука од овој период), можеме да ја поврземе со влијанијата од византиската профана архитектура, притоа прилагодена на потребите и влијанијата од доменот на начинот на живеење, со доминацијата на османлиското владеење на овие простори и влијанијата на начинот на живеење што тоа ги носи со се-

Veles and other cities that have formed in this period created a historic city core with visible regional spatial and architectural modifications in the spirit of the folk living. On the development of architectural concept of the house hold a natural addition, climate, local (customs, building materials, etc.) had a significant impact and socio-economic factors, migration of population and so on. It hold a house with a dominant spatial content (balcony room...) is oriented towards the outer space, the dynamics of movement on the path and small narrow streets that follow the terrain of the steep hill. Created the concept of all spatial-functional elements of the house, were incorporated into a harmonious relationship, which acts collated and fits in the usual architectural conception of a typical Balkan cities.

Irregular shape of the surfaces of yard places in terms of scaled urban core of the city of Veles reflects builders devised the concept in favor of the needs and the user concept of living.

Urban concept for the formation of the structure of the core city of Veles, formed during the late 18th century until the first half of the 20th century, is characterized by forming a network of alleys that connect a large number of objects in a functional unit. It was original and created a unique form of ambient image of the city, which includes all the basic components of the proper functioning of a city as a whole, by successfully integrated private and public space content. The diversity of the city core is composed of bridges of age, groups of neighborhoods that have their own distinctive character, lanes that connect the spaces in a harmonious, functional and spatial whole. The origin and form of Veles house (or any Balkan city house from this period), we can associate with influences from Byzantine secular architecture, while tailored to the needs and scope of the influences of lifestyle, with the domination of Ottoman rule in this region and the impact of the lifestyle that it brings. With the development of handicrafts and trade in the city in the 19th century increased the economic potential that had some influence on the development and establishment of the characteristics of the town house. The phenomenon of migration of population, which has also affected the movement of builders- *tajfi*, played an important role on formation of specific architectural expression of Veles house. *Tajfi*-builders have applied their experience to new natural conditions, climate and terrain, thus forming the original concept of habitat, kind of specific functional complex of urban house. It is striving for the yard, dimensions object with maximum functional use of internal usable area, with all the necessary content of useful spaces. In terms of configuration of steep terrain and the location of the city on two opposite slopes with an amphitheater set position, hold a mandatory segment of the house is a yard, as social, functional and spatial part to meet the needs of the user. Yard is a passage from the interior

бе. Со развојот на занаетчиството и трговијата во градот во 19-от век, се зголемил економскиот потенцијал, кој имал одредено влијание врз развојот и формирањето на особеностите на градската кука. Појавата на миграции на населението, каде воедно влијание има и движењето на градителските тајфи, одиграле значајна улога врз формирањето на специфичниот архитектонски израз на велешката кука. Тајфите го примениле своето градителско искуство, се прилагодувале на новите природни услови, климата и конфигурацијата на теренот, притоа формирале оригинална концепција на живеалиште, еден вид на специфичен функционален комплекс на градска кука. Притоа се водело сметка за дворното место, габаритот на објектот со максимална функционална искористеност на внатрешната корисна површина, со сите неопходни содржини на корисни простори. Во услови на стрмна конфигурација на теренот и локацијата на градот на две спротивно поставени косини со амфитеатрална положба, задолжителен сегмент на велешката кука претставува дворното место, како социјален, функционален и просторен дел за задоволување на потребите на корисникот. Дворното место претставува премин од внатрешниот простор на кука кон јавниот и отворен простор. Преку дворот се затварал кругот на поврзување на сокакот, како маалско место за дружење и разговор (јавен простор) и просторот за живеење (приватниот простор). Поврзувањето на дворните места од соседството се воспоставувало со мали врати во оградните сидови од дворот –капицик, за овозможување на полесна меѓудворна комуникација. Оградувањето на површината на дворот било овозможено со висока ограда од камен сид, со изобилство од зеленило, со бунар, градина, бавча и сл, со пристапна влезна порта со двојна дрвена врата. Често оваа голема порта преку која требало да помине арабациска кола, била поставена во приземјето на кука, преку која се влегувало во приземјето, каде имало мал трем, кој бил поврзан со дворното место.

Сите овие споменати квалитети на урбаното живеење, преку изразената динамика добиена преку економските и културните потенцијали на населението, создале историска слика, со автентични архитектонски вредности, за градот на реката Вардар.

2. Конструктивни карактеристики, начин на градење и примена на материјали

Организацијата на внатрешниот простор и естетската компонента на надворешниот стил на композиција на волумените, како високи квалитети на град-

of the house to the public and open space. Through the courtyard it closed the circle of connecting alley neighborhood as a place for socializing and conversation (public space) and living space (private space).

Linking yard places in the neighborhood is established with little return fancy walls *kapidzhik-yard*, to facilitate easier communication. Reservation on the surface of the yard was made possible by a high stone wall fence, with plenty of greenery, a fountain, garden, gardens, etc., with access entry gate with a double wooden door.

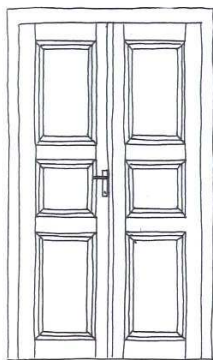
Often this major port through which should pass (*arabadzhiska*)- cattle car, was placed on the ground floor of the house, through which entered the ground floor, where there was a small porch, which was associated with a yard.

All these mentioned qualities of urban life, expressed through the momentum generated by economic and cultural potentials of the population, created a historical picture with authentic architectural values, in the city of Vardar River.

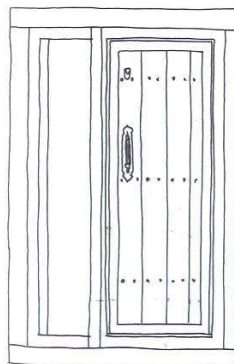

мотиви, кои се поставени во форма на сонце со централен дел од кој излегуваат во сите правци симетрични елементи. Аголните решенија се триаголници со минимална декорација, додека колцето во средишниот дел најчесто е со помали димензии и со умерена растителна декорација. Овој состав на декоративни елементи се заокружува со завршна рамка од едноставна профилирана дрвена лајсна, која се поставува странично покрај аголниот спој со сидовите. Поретко декорацијата претставува едноставно линиско декорирање во повеќе различни насоки, кои формираат динамична структура на целата композиција.

25

На декорацијата на одаите и репрезентативните соби се надоврзува и декорацијата на одредени делови на чардакот, на столбовите, седлата кои ги поврзуваат со дрвените греди, и одредени парчиња со декоративни лајсни на стреите и еркерите.

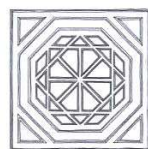
Во целиот тек на декорирањето мајсторите внимавале да создадат една складно обликувана околина на декорирани површини кои имале заеднички слични декоративни елементи, стилски складно вклопени.

При анализата на виталните карактеристики на велешката кука се доаѓа до сознание за успешноста во внесувањето на светлото во најтемните просторни делови на куќата, притоа почитувајќи ја приватноста на семејните активности. Тоа се постигнува со неправилната форма на чардакот и неговата поврзаност со секој просторен сегмент на куќата. Сепак е постигната оригинална просторна организација, која ги прилагодила сите потреби на корисникот на создадените природни и теренски услови.

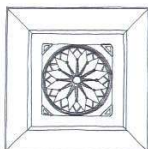
25. Изглед на надворешна влезна и внатрешна врата (ул. Скопска 24)
Appearance of external and internal access doors (St. Skopska 24)

decorated common areas which had similar decorative elements, stylish fit smoothly.

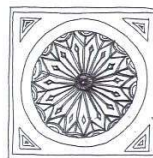
The analysis of the vital characteristics of Veles house comes to the realization of the successful introduction of light in the darkest parts of the house space while respecting the privacy of family activities. This is achieved by the irregular shape of the balcony and its spatial relationship with each segment of the house. However, it is achieved original spatial organization, which set the needs of all user created and natural field conditions.

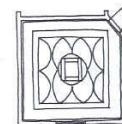
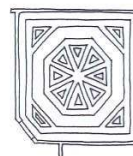
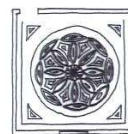
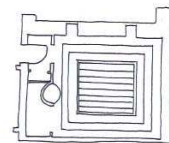
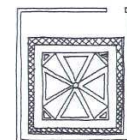
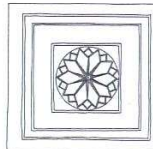
29

27

28

26

26. Изглед на таваници од одаја со примена на резба
Appearance of the chamber ceiling with using carving
27. Изглед на таваници од одаја со примена на геометријска декорација (ул. Јован Алабаков 5)
Appearance of the chamber ceiling using geometric decoration (St. Jovan Alabak 5)
28. Изглед на тавани со геометријска декорација (ул. Скопска 24 и Ул. В. Назор 158)
Appearance of the ceilings covered with geometric decoration (St. Skopska 24 and St. V. Nazor 158)
29. Изглед на таван со применета геометријска декорација
Appearance of the ceilings with applied geometric decoration

Велешката архитектура од овој период има разработена совршена вклопеност на повеќе влијателни фактори, кои формираат една избалансирана органска целина која функционира на одреден —умерен ритам, на лесно прифатлив начин и стил. Архитектонското изразување има свој стилски белег, со примена на хармонијата кај сложените композициски целини.

Според досегашните анализи и презентираниот материјал можеме да заклучиме дека велешката кука со својата појава во овој период претставува неизбришлив градителски урбан документ за постоењето на една комплексна народна креативна форма која го отсликувала животното, културното и естетското достигнување на жителите од Велес. Притоа во градбите се содржани сите сегменти на умешноста на народното градителско фолклорно творештво, со примена и почитување на сите ергономски, еколошки, просторни, пропорциски и природни сегменти, кои се инкорпорирани во една автентична целина.

has its own characteristic style, using harmony with the complex compositional units.

According to the analysis and presentation material can conclude that hold a house with his appearance in this period is indelible urban builders document the existence of a complex form of creative folk who pictured animal, cultural and aesthetic achievements of the inhabitants of Veles. The buildings are contained in all segments of the art of popular folklore of builders work, applying and respect for all ergonomic, environmental, infrastructural, and natural proportion segments, which are incorporated into an authentic whole.

